

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто діагностичний інструментарій для з'ясування сформованості творчого мислення студентів. Визначені критерії, показники та рівні сформованості творчого мислення майбутнього вчителя музики в процесі інструментально-виконавської підготовки.

Ключові слова: творче мислення, педагогічна діяльність, критерії, показники та рівні сформованості творчого мислення.

В статье рассмотрен диагностический инструментарий для выяснения сформированности творческого мышления студентов. Определены критерии, показатели и уровни сформированности творческого мышления будущего учителя музыки в процессе инструментально-исполнительской подготовки.

Ключевые слова: творческое мышление, педагогическая деятельность, критерии, показатели и уровни сформированности творческого мышления.

In the article the diagnostic tools to determine the formation of creative thinking of students. The criteria, indicators and levels of creative thinking of the future teacher of music in the instrumental performance training.

Keywords: creative thinking; educational activities; criteria, indicators and levels of creative thinking.

Аналіз реальної традиційної практики інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики, розвитку творчого мислення студентів показав, що вона більшою мірою проходить в режимі інформаційно-репродуктивної освіти, не створюючи оптимальних умов для актуалізації мислення студента, творчого мислення в тому числі. Професійно-діяльнісний та компетентнісний підходи до організації навчальної діяльності студентів, які лягли в основу нашого дослідження дозволяють покращити формування творчого мислення майбутнього вчителя музики, що повною мірою відповідає сучасним тенденціям розвитку професійної освіти, музичної педагогіки.

Проблема творчості, розвитку творчого мислення особистості, є однією з найактуальніших у сучасній психології та педагогіці, вона різноаспектно відображена у чисельних працях західних учених (А. Адлер, Р. Асаджолі, Е. Еріксон, Р. Кеттел, А. Маслоу, Г. Олнорт, К. Роджерс, З. Фройд, Е. Фромм, К. Юнг та ін.), та вітчизняних учених (Л. Анциферова, Л. Божович, О. Веселовський, М. Боришевський, В. Клименко, А. Коваленко, Г. Костюк, О. Кульчицька, С. Максименко, В. Моляко, О. Музика, А. Петровський, В. Роменець, В. Рибалка, В. Татенко, Т. Титаренко, М. Холодна та ін.).

Більшість із науковців у визначенні таких явищ, як творче мислення, пізнавальна творчість, беруть за основу слово «творити», яке в загальновідомому розумінні означає знаходити та створювати щось таке, що не зустрічалося у минулому досвіді – індивідуальному або суспільному. А. Петровський творче мислення розглядає як пізнавальні процеси, що дозволяють людині вирішувати задачі, які не можуть бути розв'язані за допомогою вже відомих людству методів [2, с. 31]. І. Калашніков вважає, що успішне формування творчого мислення можливе лише за умови правильного добору засобів і методів навчання, зокрема, до засобів навчання, спрямованих на формування творчого мислення, ставить наступні вимоги: засоби навчання мають задовольняти потребу мислення в наочності й образності; інформація має подаватися засобами навчання у доступній, зрозумілій формі та відповідати сучасним науковим поглядам; чіткий відбір навчальних завдань і відповідний вибір засобів для їх розв'язання з метою досягнення найбільшого

педагогічного ефекту; при доборі засобів навчання потрібно зважати на умови, за яких ті будуть застосовуватися; комплексне використання традиційних і сучасних засобів навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми діагностики творчого мислення констатував, що розробка діагностичного інструментарію на кожному його етапі відображала та була пов'язана із завданнями освіти у певний період часу. Діагностика творчого мислення – одна з найменш розроблених галузей. На наш погляд, теоретичне переосмислення сучасних діагностичних методик та адаптація існуючих для виявлення рівнів сформованості творчого мислення майбутнього вчителя музики є проблемою, яка вирішена поверхово та однобічно. Більшість методик діагностують творче мислення або як процес, або як продукт, як здібність чи рису особистості [1, 95]. Основним завданням нашого дослідження в питанні діагностики є створення комплексної методики, яка б дозволила продіагностувати необхідні компоненти творчого мислення.

Для виявлення рівнів сформованості творчого мислення майбутніх учителів музики було проведено констатувальний експеримент, мета якого полягала у з'ясуванні особливостей фахово-методичної підготовки майбутніх вчителів музики у контексті засвоєння ними інструментально-виконавських дисциплін, у з'ясуванні стану формування творчого мислення студентів мистецького факультету як складової методичної, педагогічної компетентності, виявленні потреби і здібностей до методичної діяльності, виявленні вмінь самостійного знаходження способів подолання різних методичних труднощів, підготовці інформаційно-практичної бази для обґрунтування та перевірки умов ефективного втілення власної методики формування творчого мислення майбутніх вчителів музики у процесі інструментально-виконавської підготовки.

Для досягнення мети експерименту були висунуті такі завдання: вивчення потенційних можливостей розвитку творчого мислення студентів музично-педагогічних спеціальностей, розробка критеріїв та показників сформованості творчого мислення студентів, діагностика рівнів його прояву, а також виявлення проблем, що обумовлюють необхідність модернізації індивідуальної та самостійної роботи процесі інструментально-виконавської підготовки до майбутньої професійної діяльності, забезпечення їх орієнтованості на оптимізацію методичної складової мислення. Для розробки показників формування творчого мислення студентів була застосована технологія експерименту, яка включала комплекс діагностичних методів та процедур, а також систематизацію і аналізування їх результатів.

Так, діагностика рівнів сформованості творчого мислення студентів передбачала пріоритетне використання методів спостереження за ходом навчального процесу, аналіз та оцінювання навчальних завдань, тестування, бесіду, анкетування; діагностика ефективності процесу його формування – спостереження, анкетування, дослідницькі бесіди. У процесі діагностики важливо було визначити рівень залежності сформованості творчого мислення студентів від рівня ефективності організації навчального процесу з вивчення дисциплін музично-мистецького циклу.

Експериментальній роботі передувало пілотажне дослідження, в ході якого було опитано викладачів педагогічних ВНЗ різних регіонів України (77 респондентів) з метою з'ясування їхнього ставлення до сучасної методики та змісту фахової підготовки майбутніх вчителів музики у ВНЗ, формування їх творчого мислення, методичної компетентності, виявлення основних її недоліків у зазначеному контексті, а також бачення викладачами шляхів вдосконалення методичної підготовки студентів за рахунок розвитку їх творчого мислення.

Діагностика проводилася з використанням методів анкетування, спостереження, дослідницької бесіди, експертної оцінки, ранжування. Якість практичної і теоретичної підготовки у ВНЗ оцінена викладачами вищими балами (відповідно: добре – 71%, задовільно – 23%, незадовільно – 5%; добре – 53%, задовільно – 37%, незадовільно – 10%), ніж практично-методична підготовка до музично-педагогічної роботи в школі (добре – 42% і задовільно – 58%). Оцінюючи найбільш суттєві прогалини в музично-педагогічній

підготовці, 10% викладачів вказали на недостатні уміння систематизувати педагогічні знання та уміння; 45% – низький рівень підготовки до методичної роботи в школі.

Порівняльний аналіз отриманих результатів цього сегмента дослідження свідчить про розуміння викладачами музичних дисциплін проблеми інтеріоризації теоретичних методичних знань у методичні компетенції, які забезпечать коректне їх використання в практичній діяльності, в процесі вирішення методичних проблем. Закономірно, що головним інструментом переведення теоретичних знань у практично-методичні компетенції є мислення, творчого мислення, зокрема.

Нами також з'ясовано проблему спеціального розвитку творчого мислення у навчально-виховному процесі, наскільки викладачі оцінюють рівень його ефективності. Так, 7% з опитаних викладачів взагалі не використовують засоби та форми розвитку творчого мислення, у 58 % – завдання розвитку творчого мислення частково включене до навчальних програм, реалізується епізодично, і тільки 35% викладачів вважають, що вони завжди враховують необхідність розвитку творчого мислення при підготовці до занять, що досить повно висвітлено у навчальних програмах.

Що стосується змістово-технологічної складової формування творчого мислення, то, як стверджують викладачі, в навчальному процесі розвиток цього виду мислення здійснюється, в основному, на заняттях (65%), у виховній (23%) позанавчальній роботі (21%). Викладачі відзначають труднощі, яких зазнають в організації процесу розвитку творчого мислення. Так, 16% опитуваних вказали на відсутність відповідної методики, 21% – на складність у доборі навчального матеріалу із суміжних дисциплін; 15% – на організацію опорного матеріалу із вивчених раніше дисциплін, труднощі при плануванні розвитку творчого мислення – у 18% викладачів, 30% – на відсутність відповідних програм. Аналіз відповідей на зазначений блок питань свідчить про те, що значна кількість (переважна більшість) викладачів працюють за технологіями інформаційно-репродуктивної освіти і потребують чітких та визначених програм та методик, які будуть орієнтовані на формування творчого мислення на основі методичної компетентності майбутнього вчителя музики.

Отож, аналіз результатів анкетування, результатів спостереження за методикою проведення викладачами занять з музики з точки зору створення умов для розвитку їх мисленнєвої діяльності, а також індивідуальних дослідницьких бесід з викладачами дав можливість сформулювати загальне уявлення про їх ставлення до проблеми як до такої, що потребує додаткового вивчення з метою імплементації інноваційних технологій розвитку методичної компетентності, творчого мислення майбутнього вчителя музики в практику його професійної підготовки.

Наступна частина експерименту стосувалася діагностики рівня сформованості творчого мислення студентів в процесі їх інструментально-виконавської підготовки. Експеримент, у відповідності з поставленими завданнями, здійснювався в процесі навчальних занять. Були використані як колективні, так і індивідуальні форми роботи.

При розробці діагностичного інструментарію були враховані наступні характеристики, які інтегрально дали можливість виявити рівні та особливості музично-творчого мислення студентів: сутність творчого мислення та рівень його розвитку; рівень активної музичної діяльності і форми реалізації музичних потреб; характер індивідуальних уподобань респондентів у сфері музики; дієвість прояву творчого мислення, адекватність самооцінювання, активність, ініціативність особистості в музично-педагогічній діяльності.

Для об'єктивного оцінювання було застосовано комплекс критеріїв, які характеризують сформованість творчого мислення студента і у сукупності обумовлюють розвиток творчого мислення педагога-професіонала (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-технологічний, креативно-модулюючий). Кожен із критеріїв має відносно самостійне значення для творчого мислення вчителя музики. Разом з тим, слабкий прояв хоча б одного з них ставить під сумнів сформованість досліджуваної якості. Лише цілісна взаємодія всіх компонентів створює умови для продуктивного вирішення проблеми формування творчого мислення студентів.

Організація роботи з діагностики творчого мислення студентів вимагала визначення чіткого інструментарію, який дозволяв би коректно виявити рівні його сформованості у студентів мистецького факультету. Відповідно до вищезазначених критеріїв та показників діагностики творчого мислення студентів були визначені три рівні його сформованості – високий, середній, низький. Їхнє діагностування проводилось у різних експериментальних умовах за дев'ятибальною системою.

Аналіз результатів попередньої діагностики творчого мислення студентів показав, що, переважним мотивом їх вибору є бажання удосконалити виконавські навички (47%), що свідчить про недостатню їхню поінформованість стосовно характеру діяльності вчителя музики, а також про відсутність якостей мислення, необхідних для роботи в школі. Крім того, респонденти цієї групи не ознайомлені з вимогами, які висуває школа до вчителя музики, і не мають орієнтації на професію вчителя. Попри те, що в ході анкетного опитування з'ясувалося, що не всі студенти захоплені майбутньою професією, все ж деякі з них висловили бажання передати свій досвід і знання дітям, зрозуміти їхні запити, тощо.

Переважна більшість опитуваних вбачає зміст своєї навчальної діяльності в глибокому пізнанні предметів, що вивчаються, в розвитку на їх основі інтересів і здібностей. Сутністю роботи вчителя музики більшість вважає можливість удосконалити свої професійні навички, творчо використовувати знання; спостерігати результати своєї музично-педагогічної діяльності в розвитку мислення своїх вихованців. Отож, результати діагностики за цим блоком показників свідчать, що у респондентів переважав середній рівень вмотивованості, що відображає рівень сформованості ціннісного компонента творчого мислення.

Узагальнюючи результати діагностики рівнів сформованості творчого мислення студентів в процесі їх фахово-методичної підготовки, можна зробити висновок, що вони мають достатні потенційні можливості для надбання ними високого рівня сформованості означеного феномена. Студенти надають пріоритет інтерактивним, нетрадиційним методам та формам організації навчальної діяльності, активізують мислення при вирішенні проблемних завдань, а також завдань творчого рівня, здатні замислюватися над проблемами підвищення музично-педагогічної підготовки, розширювати загально-естетичні та музично-теоретичні компетенції. Це характеризувало студентів з позитивної сторони. Проте, негативним було те, що майбутні вчителі більшою мірою виявили середню розвиненість діяльнісного компонента творчого мислення, творчої самостійності, неможливість компетентно використовувати творче мислення при виконанні навчальних завдань.

У висновках слід зазначити, що аналіз результатів діагностики рівнів сформованості творчого мислення показав, що більше третини студентів (від 29,6% до 34,48%) мають низький рівень сформованості творчого мислення, тобто в процесі вирішення різних професійно-педагогічних проблем мислення практично не проявляється. Студент вирішує проблему або за завченими стереотипами, або на рівні інтуїції і не може обґрунтувати свого підходу та логіки вирішення проблеми. Всього у 7,1% -11,1% студентів у результаті діагностики визначено високий рівень сформованості творчого мислення, однак, як показує аналіз, це не стільки результат цілеспрямованого формування методичної компетентності в рамках професійного навчання, скільки особистісні характеристики студентів, що відзначаються високим рівнем інтелектуально-мисленнєвого розвитку, індивідуальних досягнень у сфері музичної творчості.

Література

1. Арчажникова Л. Г. Структура профессиональной деятельности учителя музыки / Людмила Григорьевна Арчажникова // Подготовка учителя музыки к профессиональной деятельности в школе: [сб. ст.] – Ярославль, 1985. – С. 3-20.
2. Петровский А. В. Социальная психология коллектива / А. В. Петровский. – М. : Просвещение, 1979. – 234 с.